

Х УДК 331.5: 338.42

Т.Р. Власова, к.е.н., Н.В. Чобанюк,
Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Анотація

Досліджується сучасна організація інституційного механізму щодо ефективного регулювання ринку праці в Україні. Зазначається, що в сучасній ринковій економіці відбуваються радикальні інституціональні зміни в системі правових, політичних, економічних та соціальних відносин. Формування конкурентоспроможного ринку праці України є одним із важливих і складних завдань, тому що його розвиток повинен сприяти збалансованому та ефективному функціонуванню національного ринку праці.

Оскільки інституційний механізм має здійснювати певною мірою управлінський вплив, його необхідно розцінювати як противагу некерованим процесам ринкового механізму.

Ключові слова: інституційний механізм, ринок праці, зайнятість, державна політика, державне регулювання.

Т.Р. Власова, к.э.н., Н.В. Чобанюк,

Черновицкий торгово-экономический институт КНТЕУ, Черновцы

ИНСТИТУЦИОННЫЙ МЕХАНИЗМ РЕГУЛИРОВАНИЯ РЫНКА ТРУДА В УКРАИНЕ

Аннотация

Исследуется современная организация институционального механизма по эффективному регулированию рынка труда в Украине. Отмечается, что в современной рыночной экономике происходят радикальные институциональные изменения в системе правовых, политических, экономических и социальных отношений. Формирование конкурентоспособного рынка труда Украины является одним из важных и сложных задач, так как его развитие должно способствовать сбалансированному и эффективному функционированию национального рынка труда.

Поскольку институциональный механизм должен осуществлять в определенной степени управляющее воздействие, его необходимо расценивать как противовес неуправляемым процессам рыночного механизма.

Ключевые слова: институциональный механизм, рынок труда, занятость, государственная политика, государственное регулирование.

Tetyana R. Vlasova, Candidate of Economics, Nelli V. Chobanyuk,

Chernivtsi Trade and Economics Institute of KNTEU, Chernivtsi

INSTITUTIONAL MECHANISM FOR LABOR MARKET REGULATION IN UKRAINE

Annotation

The current organization of the institutional mechanism for effective regulation of the labor market in Ukraine is discovered. It is noted that in the modern market economy, a radical institutional changes in the legal, political, economic and social relations are happening. Formation of a competitive labor market in Ukraine is an important and challenging task because it should contribute to the development of a balanced and effective functioning of the national labor market.

As an institutional mechanism should to some extent conduct the management impact, it should be considered as opposing to uncontrollable processes of the market mechanism.

Keywords: institutional framework, labor market, employment, public policy, and regulation.

Постановка проблеми. Останнім часом у світі розповсюджується інституційний підхід до вивчення й аналізу багатьох процесів і явищ, зокрема і формування ринку праці. Однак в економічній науці країн СНД цей напрям тільки починає розвиватися. Несформованість інституційної структури ринку праці України визначає необхідність вивчення питання формування інститутів ринку праці з точки зору державної політики.

Особливості ринкової економіки на сучасному етапі полягають в тому, що в ній відбуваються радикальні інституціональні зміни в системі правових, політичних, економічних та соціальних відносин. Формування конкурентоспроможного ринку праці України є одним із важливих і складних завдань, тому що його розвиток повинен сприяти збалансованому та ефективному функціонуванню національного ринку праці.

Однак на даний час ринок праці України характеризується своєю розбалансованістю. Тому важливим є дослідження проблем формування та розвитку ринку праці країни. В цьому плані особливого значення набуває виявлення інституціональних основ (засад) формування та розвитку ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у дослідження інституціоналізму як напряму економічної думки зробили економісти світового рівня Т. Веблен, О. Вільямсон, Дж. Гелбрейт, Дж. Коммонс, Р. Коуз, У. Мітчелл, Д. Норт, В. Базілевич, А. Бузгалін, Р. Нуреев, Р. Фогель.

Пошуком шляхів розв'язання проблем регулювання ринку праці стосовно потреб інноваційного розвитку національного господарства та інституційного забезпечення відповідних механізмів займаються такі вітчизняні вчені, як С. Бандур, Д. Богиня, І. Гнібіденко, А. Колот, Е. Лібанова, Л. Лісогор, В. Мандибура, А. Ткач, Л. Шевченко та інші. Удосконаленням механізмів та пріоритетів державного регулювання займаються О. Алімов, В. Геєць, Л. Головкова, Б. Данилишин, А. Мельник, А. Сірко, В. Тарасевич тощо.

Формулювання цілей. Особливої актуальності набули питання вимірювання впливу інституційного устрою на економічні процеси за часів розгортання глобальної фінансово-економічної кризи. Науковий і практичний досвід розвинених країн засвідчив, що у цей період ефективні правила і норми регулювання здатні стабілізувати економіку, забезпечуючи при цьому значну економію ресурсів. Е сучасних умовах розвитку економіки особливої актуальності набувають проблеми ефективної зайнятості населення України, створення нових робочих місць і запобігання масовому безробіттю. Ринок праці посідає центральне місце серед інших ринків. Він перебуває під впливом багатьох факторів, більшість яких залежить від товарного ринку [8, с. 75]. Кон'юнктура ринку формується під впливом стану економіки,

способу господарювання і структурних змін, технічного та організаційного рівня підприємств, кількісно-якісної збалансованості засобів виробництва і робочої сили. Але представлений людським фактором виробництва ринок праці здатний не тільки діяти в межах певних завдань, а й самостійно створювати умови для їх вирішення.

Тобто, сучасний ринок праці можна визначити як систему соціально-економічних інститутів, що регулюють відносини між трьома суб'єктами соціальної системи: працівник, роботодавець і держава. Сукупність цих відносин регламентує взаємні зобов'язання сторін стосовно один одного.

Виклад основного матеріалу. Розвиток національної економіки значною мірою визначається функціонуванням ринку праці та особливостями використання трудових ресурсів. Ринок праці характеризує відносини, які складаються в процесі пропонування, найму та оцінки робочої сили і відображає баланс інтересів між роботодавцями, найманими працівниками, державою та громадськими організаціями.

Особливостями функціонування ринку праці та використання трудових ресурсів в Україні в умовах розгортання трансформаційних процесів є: невідповідність професійно-кваліфікаційного складу трудових ресурсів структурі виробництва; надлишок робочої сили; поширення нерегламентованої зайнятості; латентне безробіття; досить високий рівень навантаження на одне робоче місце та його значна диференціація в розрізі регіонів країни.

Найважливішим компонентом ринку праці є механізм його функціонування – взаємодія та узгодження різноманітних інтересів роботодавців і працездатного населення, що бажає працювати за наймом. Його структура включає попит на працю, пропозицію праці, ціну праці, конкуренцію.

Головною визначальною особливістю ринкової економіки є наявність вільного ринку праці, завдяки якому кожна людина має можливість продавати свою робочу силу, розпоряджатися нею на свій розсуд. Однак це не означає, що в ринковій економіці немає необхідності державного управління, впливу на процеси відтворення трудового потенціалу, руху трудових ресурсів.

Ефективність державного регулювання ринку праці у трансформаційних умовах не може визначатися одним видом державної політики. Виходячи з положень сучасної економічної теорії, необхідно віднаходити консенсус між монетарною й фіскальною політикою з урахуванням соціальних і правових чинників. У зв'язку з цим, важливості набуває інституційна теорія регулювання ринку праці. Інституційний напрям регулювання ринку праці відображає широкий спектр діяльності державних органів щодо впливу на попит і пропозицію робочої сили [9, с. 72].

Регулювання ринку праці з точки зору інституціональної економічної теорії, яка на відміну від класичної та неокласичної теорій, з одного боку, забезпечує самопрагнення ринку до рівноважного стану, з іншого – завдяки удосконаленому законодавству робить втручання держави у ринкові відносини мінімальними. Відбувається перенесення основних взаємовідносин на ринку праці безпосередньо на рівень «роботодавець – людина». Але для цього необхідно, щоб законодавство чітко визначило нормативно-правову базу, враховуючи при цьому особливості ринкових неформальних відносин. Тобто теорія інституціоналізму базується на внутрішній регуляції ринкових відносин на підставі системи спеціальних інститутів.

Інституційний механізм – це сукупність інституційних важелів, стимулів і заходів, спрямованих на забезпечення ефективного розвитку ринку праці, який ґрунтується на поєднанні чинників мікро- та макроекономічного середовища із врахуванням елементів як державного, так і ринкового регулювання [5, с. 43].

Під інституційним механізмом зазвичай розуміється сукупність взаємозв'язків між формальними та неформальними інститутами, а також організаціями, які сприяють реалізації принципів демократичного врядування, забезпечують узгодження та коригування інтересів різних суспільних груп, координацію сумісної діяльності на шляху досягнення задекларованих цілей розвитку держави або регіону.

Інституційний механізм регулювання можна представити як систему форм, методів, засобів впливу на суб'єкти ринку праці, на їх соціально-економічні відносини. Поскілки інституційний механізм має здійснювати певною мірою управлінський вплив, його необхідно розцінювати як противагу некерованим процесам ринкового механізму.

Структурно в складі інституційного механізму можна виділити наступні найбільш важливі елементи:

- держава, яка реалізує в процесі регулювання макроекономічні завдання;
- професійні спілки, які представляють інтереси найманих працівників;
- асоціації підприємців, які виступають як представники роботодавців;
- засоби масової інформації, які здійснюють критичний аналіз і суспільну оцінку процесів, що відбуваються на ринку праці [6, с. 154].

Інституційний механізм регулювання зайнятості населення передбачає використання різноманітних засобів впливу державних інститутів на зайнятість і функціонування ринку праці.

На рис. 1 показано запропоновану О. Іляшем схему дії інституційного механізму регулювання зайнятості, яка охоплює три лінії зв'язку.

Рис. 1. Схема дії інституційного механізму регулювання зайнятості*

*Джерело: [6, с. 154].

Кожний з названих елементів здійснює вплив на ринок праці методами, які властиві тільки йому.

Державне регулювання ринку праці передбачає вжиття системи правових, економічних та організаційних заходів, спрямованих на його збалансування, забезпечення продуктивної зайнятості, створення належних умов праці та раціонального використання робочої сили [5, с. 42].

Система правових заходів законодавчо регламентує суспільні відносини у сфері праці, зайнятості, освіти та професійної підготовки, соціального захисту осіб, які тимчасово не зайняті трудовою діяльністю. Нормативно-правова база регулювання ринку праці України достатньо наповнена. Державне регулювання зайнятості здійснюється на підставі системи законодавчих й нормативних актів, основними з яких є: Конституція України, закони України «Про зайнятість населення», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», «Про оплату праці», Кодекс законів про працю України, Господарський та Цивільний кодекси України, Генеральна тарифна угода між Кабінетом Міністрів України та профспілками, Програма зайнятості населення та створення нових робочих місць на період до 2017 року, іншими актами законодавства.

Згідно з Законом України «Про зайнятість населення», державна політика зайнятості населення базується на принципах: пріоритетності забезпечення повної, продуктивної та вільно обраної зайнятості в процесі реалізації активної соціально-економічної політики держави; відповідальності держави за формування та реалізацію політики у сфері зайнятості населення; забезпечення рівних можливостей населення у реалізації конституційного права на працю; сприяння ефективному використанню трудового потенціалу та забезпечення соціального захисту населення від безробіття.

Економічними важелями регулювання ринку праці й зайнятості населення є пільги підприємствам, що створюють нові робочі місця, а також оптимізація заробітної плати робітників з урахуванням ціни мінімального споживчого попиту, допомоги у зв'язку з безробіттям на рівні фізіологічного мінімуму споживання та рівня заробітної плати й ціни робочої сили.

В Україні законодавчо врегульовано лише загальні питання забезпечення зайнятості, регулювання ринку праці, захисту громадян від наслідків безробіття.

До інститутів ринку праці України можна віднести:

- Верховну Раду України, Президента України, Уряд України, Міністерство соціальної політики України;
- законодавство про зайнятість та соціальне страхування на випадок безробіття, трудове право;
- правові норми та підзаконні акти, що регламентують діяльність на ринку праці підприємств, страхового фонду на випадок безробіття, державної служби зайнятості та інших трудових посередників, органів виконавчої влади, профспілок, організацій роботодавців;
- структурні підрозділи з питань соціального захисту та праці місцевих органів виконавчої влади;
- державну службу зайнятості, її регіональні та місцеві органи;
- Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття;
- заклади професійної освіти і професійної підготовки кадрів;
- професійні спілки;
- організації роботодавців;
- міграційні служби регіональних органів виконавчої влади;
- процедури укладення колективних угод і договорів, порядок вирішення трудових спорів і трудових конфліктів.

З метою реалізації державної політики зайнятості Кабінет Міністрів України розробляє і затверджує основні напрями реалізації державної політики у сфері зайнятості населення на середньостроковий період, у яких визначаються шляхи та способи розв'язання проблем зайнятості населення і

передбачаються заходи з консолідації зусиль усіх сторін соціального діалогу, спрямованих на регулювання процесів, що відбуваються на ринку праці, для підвищення рівня зайнятості населення.

Згідно з Законом України «Про зайнятість населення», держава забезпечує реалізацію політики у сфері зайнятості населення шляхом:

- включення до системи регулювання ринку праці заходів щодо запровадження стимулювання вітчизняного виробництва до створення нових робочих місць у пріоритетних галузях економіки та сільській місцевості;
- сприяння підвищенню конкурентоспроможності робочої сили та зайнятості населення;
- соціального захисту громадян у разі настання безробіття;
- сприяння самозайнятості населення шляхом стимулювання відкриття власного бізнесу, в тому числі у сільських населених пунктах та на депресивних територіях;
- сили та її мобільності;
- ліцензування діяльності з посередництва у працевлаштуванні за кордоном [2].

Висновки. Інститути відіграють роль «організаторів» соціального світу, надають йому зрозумілості, усталеності, протистоять випадковості, соціальному хаосу; надають сенсу окремим видам особистісної діяльності та окремим суспільним фактам і явищам, створюючи цілісний образ соціального життя та структуруючи соціальний простір відповідно до взаємозв'язків та взаємовідносин соціальних суб'єктів. Незважаючи на певні досягнення, завдання інституційного облаштування ринку праці України ще далекі від свого вирішення.

У створенні інституційної складової системи регулювання ринку праці першочергова роль належить державі, яка має надати цьому процесові цілеспрямованого характеру, узгоджуючи його із загальним ходом інституційного облаштування економіки.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: Офіційне видавництво Верховної Ради України, 1996. – 115 с.
2. Про зайнятість населення: Закон України від 05 липня 2012 року №5067-УІ.
3. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05 жовтня 2000 року № 20172-ІІІ.
4. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
5. Геєць В. М. Політекономічні й інституційні засади справедливості та усталеності соціально-економічного розвитку / В. М. Геєць, А. А. Гриценко // Європ. вектор екон. розвитку. – 2012. – № 2 (13). – С. 41–46.
6. Іляш О. І. Економіка праці та соціально-трудові відносини: навч. пос. / О. І. Іляш, С. С. Гринкевич. – Київ, 2010. – С. 435.
7. Маршавін Ю. М. Ринок праці України і державна служба зайнятості в умовах динамічних змін: матеріали досліджень / Ю. М. Маршавін. – К.: Альтерпрес, 2011. – 484 с.
8. Карпенко О. А. Економічний механізм формування ринку праці / О. А. Карпенко :

автореферат. – К., 2001.

9. Пустовіт Р. Ф. Пріоритетні напрями вдосконалення інституційного середовища розвитку людського потенціалу в Україні / Р.Ф.Пустовіт // Фінансовий простір. – 2013. – №1(9). – С.70-81.

10. Качний О. С. Механізми регулювання ринку праці в Україні / О. С. Качний, Д. Е. Шапоренко // Теорія та практика державного управління. – 2012. – №2(33). – С. 1–6.

11. Филиппова І. Г. Інституціональна пастка: моделювання ринку праці в Україні / І. Г. Филиппова, Г. С. Балахнін // Формування ринкової економіки : збірник наукових праць. – Т.3. – К.: КНЕУ, 2010. – С. 369–377.

12. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua>

References:

1. Constitution of Ukraine adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996. The official publisher of the Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, 115 p. (in Ukr.).

2. On Employment of Population, Law of Ukraine of July 5, 2012 (in Ukr.).

3. On state social standards and state social guarantees, Law of Ukraine of 5 October, 2000, № 20172 III (in Ukr.).

4. On state social standards and state social security. Available at: www.zakon.rada.gov.ua (in Ukr.).

5. Heyets, V.M., Gritsenko, A.A. (2012). Political economy and institutional framework for equitable and sustainable socio-economic development. *Yevropeys'kyi vektor ekonomichnoho rozvytku [European vector of economic development]*, no. 2(13), pp. 41–46 (in Ukr.).

6. Ilyash, A.I., Grinkevich, S.S. (2010). *Ekonomika pratsi ta sotsial'no-trudovi vidnosyny [Labor Economics and Labor Relations]*, Kyiv, 435 p. (in Ukr.).

7. Marshavin, Y.M. (2011). *Rynok pratsi Ukrayiny i derzhavna sluzhba zaynyatosti v umovakh dynamichnykh zmin [The labor market of Ukraine and the State Employment Service in terms of dynamic changes]*. Alterpress, Kyiv, 484 p. (in Ukr.).

8. Karpenko, O.A. (2001). *Ekonomichnyy mekhanizm formuvannya rynku pratsi [Economic mechanism of the labor market]*. Abstract to PhD dissertation, Kyiv (in Ukr.).

9. Pustoviyt, R.F. (2013). [Priorities improving the institutional environment of human development in Ukraine]. *Finansovyyi prostir [Fiscal space]*, no. 1(9), pp.70–81 (in Ukr.).

10. Kachnyi, E.S., Shaporenko, D.E. (2012). Mechanisms of regulation of the labor market in Ukraine. *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya [Theory and practice of public administration]*, no. 2(33), pp.1–6 (in Ukr.).

11. Fylyppova, I.G., Balahnin, G.S. (2010). Institutional trap: modeling the labor market in Ukraine. *Formuvannya rynkovoyi ekonomiky [Formation of market economy]*, vol. 3. KNEU, Kyiv, pp. 369–377 (in Ukr.).

12. Official website of the Ministry of Social Policy of Ukraine. Available at: <http://www.mlsp.gov.ua> (in Ukr.).

УДК 330.341.1

О. О. Махнович,

Донецький національний університет,

м. Донецьк

ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СУСПІЛЬНОМУ ВИРОБНИЦТВІ

Анотація

У статті визначено, що одним із найважливіших показників суспільного виробництва є його ефективність. Через те, що інноваційна діяльність є невід'ємним елементом суспільного виробництва, визначення її ефективності – актуальне та важливе питання. У статті розглянуто основні підходи до ефективності інноваційної діяльності та види ефектів. Через те, що різні види ефективності інноваційної діяльності включають в себе оцінку різних показників, автором сформована комплексна система оцінки ефективності інноваційних процесів в суспільному виробництві. Така система включає в себе декілька груп показників: інтегральні, структурні, ліцензійної діяльності, показники факторного аналізу. У підсумку визначення ефективності інноваційних процесів в суспільному виробництві в рамках даної системи за допомогою